

Elogiul vanității

Andrei Vieru (n. 1958) a urmat studii de pian la Conservatorul din București, ca elev al lui Dan Grigore, și cursuri de interpretare cu Carlo Zecchi, Lev Naumov și Philip Herschkowitz. Din 1988 s-a stabilit la Paris. A susținut concerte și recitaluri atât în Franța, cât și în Germania, Marea Britanie, Belgia, Italia, Spania, Republica Cehă. Socotit de critica muzicală un formidabil interpret al lui Bach, a înregistrat pentru prestigioase case de discuri *Variațiunile Goldberg*, *Arta Fugii*, *Clavecinul bine temperat*, dar și Beethoven (*Variațiunile Diabelli*) sau Mussorgski (suita *Tablouri dintr-o expoziție*). Când nu cântă la pian, Andrei Vieru pictează, face cercetări în domeniul matematicii precum teoria sistemelor dinamice și teoria numerelor sau scrie. A publicat eseuri în reviste din Franța: *NRF*, *Magazine Littéraire*, *Cahiers de l'Herne*, dar și din România: *Ideii în dialog*, *Dilema*, *Observator cultural*. În 2007 debutează la editura Seuil cu volumul *Le gai Ecclésiaste*, pe care critica franceză îl primește elogios, subliniindu-i puritatea limbii și descendența cioraniană. În 2013 publică la editura Grasset volumul *Éloge de la vanité*, pentru care primește în anul următor premiul Casanova (atribuit autorilor europeni care scriu direct în franceză).

Andrei Vieru

Elogiul vanității

În versiunea românească a autorului

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Traducerea acestei cărți a fost sprijinită de
Societatea de Avocați STOICA & Asociații.

Redactor: Vlad Russo
Coperta: Angela Rotaru
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
DTP: Florina Vasiliu

Tipărit la Everest

Andrei Vieru
Éloge de la vanité
© Grasset & Fasquelle, 2013

© HUMANITAS, 2016, pentru prezenta versiune românească

Vieru, Andrei
Elogiul vanității / Andrei Vieru. – București: Humanitas, 2016
ISBN 978-973-50-5493-9
821.135.1-4

EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 021 311 23 30 / 0372 189 509

La ce e bun publicul?

O prietenă ține neapărat să-mi pună o întrebare de jurnalist: „Ce fel de relații ai cu publicul?“ „Am nevoie de public ca să pot cânta cu plăcere pentru mine însumi“, îi răspund, mândru de propria-mi formulă.

Când însă o recitesc așternută pe hârtie, ea nu mi se mai pare chiar atât de adevărată: din când în când, trebuie să recunosc, mi se întâmplă să cânt în public fără nici o plăcere. Pe deasupra, mi se poate întâmpla să cânt într-adevăr cu plăcere – și atunci pielea mi se face de găină, iar părul măciucă – fără nici un public, pur și simplu la mine acasă, pe pianul meu dezacordat.

De altminteri, felul în care-l aud spune mai multe despre relațiile pe care le am cu auditoriul decât oricare din formulele sau paradoxurile mele. De o bună bucată de vreme, armoniile lui false nu mă mai deranjează deloc... M-am obișnuit.... Doar dacă, în timp ce cânt la el, cineva, apărându-mi prin preajmă, reușește prin simpla lui prezență să mă trezească un pic la realitate. Atunci armoniile false ale vechiului meu Bechstein redevin pe loc flagrante. Și îmi astup degrabă urechile...

Răspunsul la întrebarea prietenei mele îmi slujește drept punct de pornire al acestei cărți nu atât pentru că-mi evocă relațiile cu publicul, ci fiindcă amintește de principiul plăcerii.

Mi se întâmplă și mie să le pun întrebări prietenilor mei. Ieri de pildă:

— Ce înțelegi prin eșec?

— După părerea mea, ratat e doar omul constrâns la o muncă ce-i este neplăcută; succesul profesional ca atare – fie el și încununat de un ceas Rolex purtat peste manșeta cămășii – nu e deloc un criteriu cât de cât valabil de reușită sau de eșec în viață, mi-a răspuns unul din prietenii mei.

Această definiție a ratatului e bineînțeles discutabilă. Exemplul lui Leibniz, care nu a făcut niciodată vreo carieră universitară, e însă grăitor. În loc să se bucure de onorurile academice, a preferat să călătorească și să facă conversație. În timpul vieții, a publicat doar două cărți și câteva articole scurte, din care greșelile nu lipsesc. Să fi fost totuși Leibniz un ratat? Prietenul meu trage concluzia: „Ratați nu sunt prea mulți pe lumea asta; în viața mea, am cunoscut doar câțiva; îi pot număra pe degetele unei singure mâini.“

Oricum, mulți resping acest fel de a privi lucrurile, copleșiți de sentimentul că ar fi niște neisprăviți. Atitudinea față de viață a amicului meu, deși contestabilă, e totuși sănătoasă și folositoare – în măsura în care e adoptată conștient. Cel ce nu-și imaginează nici o clipă că pe altarul vieții sale profesionale și-ar putea sacrifica pur și simplu *viața* are tot interesul să și-o spună clar și răspicat de la bun început.

Unul din pictorii mei preferați, la ora solemnă a bilanțurilor, ține discursuri de genul: „N-am fost niciodată un ambițios, și nici gelos n-am fost. N-am invidiat niciodată pe nimeni. Ca dovadă...” Spovedaniile care încep așa sunt de obicei urmate de proba contrară, pe cât de bătătoare la ochi, pe atât de involuntară. Dovada invidiei tale – oricât ai încerca s-o înăbuși – o dai exact în momentul în care îți faci cunoscut refuzul de a lupta pentru propriul succes... O renunțare, destul de îndoielnică, la ceva la care oricum n-ai acces...

Și ca și cum în materie de indicii sau dovezi de invidie o asemenea mască n-ar fi suficient de străvezie, o ieșire, violentă cât cuprinde, împotriva unui coleg de breaslă nu se lasă niciodată prea mult așteptată în atari împrejurări. În arhitectura acestui gen de perorații – cele ale omului care pune succesul mai presus de orice – accesele de gelozie apar uneori ca o cheie de boltă, ca momente de adevărată apoteoză.

Chestiunea plăcerii și a reușitei îmi aduce aminte de principiile propovăduite de dirijorul George Szell. Iată-le:

Când accepți sau nu să dai un concert, te gândești la plăcerea, la prestigiul și, nu în ultimul rând, la onorariul care ți se oferă și care pot să-ți fie recompensă și totodată motivație.

E preferabil să apari pe scene cum nu se poate mai prestigioase, să fii plătit cum nici măcar n-ai visat vreodată, iar pe deasupra concertele pe care le dai să te și delecteze. Dar, dacă nu poți întotdeauna să ai parte de toate cele trei feluri de recompensă, ai posibilitatea, uneori, să accepți „prestații” plătite confortabil în săli renumite alături de parteneri faimoși, chiar dacă plăcere știi bine că nu

vei avea defel. Sau să accepți să cânti cu plăcere pentru un salariu bun, chiar dacă de prestigiu nici nu poate fi vorba. Sau în sfârșit, să cazi la învoială și să dai un concert prestigios, despre care crezi că e o potențială sursă de euforie, deși onorariul ia-l de unde nu-i.

După părerea lui Szell însă, nu trebuie niciodată să cânti numai de dragul banilor, sau numai de dragul prestigiului, sau numai de plăcere. E vorba aici de așa-numita regulă a celor trei P : plăcere, prestigiu, plată; *pleasure, prestige & pay*. Motivația trebuie întotdeauna să fie cel puțin dublă...

Am putea avea oare cinismul să recomandăm regula lui George Szell prostituatelor, atunci când e să-și aleagă clienții?

Întrebarea îmi aduce aminte de vremuri îndepărtate. Un an înainte de căderea lui Ceaușescu, tocmai debarcasem în Franța fără să mă știe nimeni, fără un ban în buzunar, fără să am în plan vreun concert.

Locuiam atunci prin tot felul de odăi de servitoare în cartiere șic, cântam *Arta fugii* prin stații de metrou (muzică „șic“ pentru urechi grăbite) – și asta nu ca o formă de reclamă în stil Joshua Bell. Aveam – slavă Domnului, îl mai am și acum – un vechi prieten la Londra care trecuse Rubiconul cu câțiva ani înaintea mea și care între timp avusese priceperea și talentul să-și făurească în muzică o anumită faimă. Când i-am telefonat și i-am spus că mă aflu în drum spre poliție și că am de gând să depun o cerere de azil politic, mi-a replicat, speriat că va trebui, poate, să răspundă unui strigăt de ajutor¹: „Ești

1. În viață, omul despre care vorbesc e cu mult mai generos decât îl descriu aici. Și totuși n-ar fi rău ca de la bun început cititorul să ia act de laturile meschine ale literaturii.

gata să faci pe femeia de serviciu și să cureți closete? În România, în turnul de fildeș în care ți-ai petrecut copilăria, n-ai fost supus la asemenea corvezi. Părinții te-au ținut sub un clopot de sticlă; ți-ai petrecut tinerețea departe de gunoaie... Pregătește-te să afli pe propria-ți piele că noi, muzicienii, dacă stai să te gândești, suntem un fel de curve.“ Douăzeci de ani mai târziu, același prieten își dă cu părerea: „Dacă vrei cu adevărat să faci carieră, reușești cu siguranță; în cele din urmă îți croiești calea. Dar să nu mă-ntrebe nimeni nici cu ce preț, nici ce compromisuri ești nevoit să faci!“

În pofida tuturor preceptelor lui George Szell, mă încăpățânez să cred că cineva care se culcă „cu cine trebuie“ numai de dragul banilor sau doar pentru prestigiu nu este, în fond, decât un ratat și un netot.

A te recunoaște în alții

Cineva din partea căruia am privilegiul să aud critici, și căruia îmi pot permite luxul să i le întorc fără ca prietenia noastră să se strice, m-a întrebat recent dacă nu sunt gelos pe elogiile pe care i le face pianistului Severin von Eckardstein. I-am răspuns că nu numai că nu simt față de el vreo gelozie profesională, dar că i-am ascultat unul dintre discuri cu o plăcere egală cu cea pe care aș fi simțit-o dacă aș fi știut că înregistrarea este a mea. Ce contează cine cântă, de vreme ce interpretul e cocoșat *acolo*, pe culmile artei? (Între noi fie vorba, arareori te simți la largul tău cu propriile-ți înregistrări, din moment ce le găsești totdeauna tot soiul de defecte. Narcisism *à rebours*...)

Să nu-și închipuie însă cineva că nu-mi pot bârni colegii. De altfel, e o fericire să știi că pentru matematicieni depistarea greșelilor celorlalți constituie o datorie profesională, sau că ideea însăși de confrate le este scriitorilor total necunoscută! La naiba cu bunăvoința ipocrită a interpreților! Așijderea cu diplomațiile și politețurile lor!

Într-o seară la Filarmonică sunt întrebat la pauză ce părere am despre „interpretarea“ dată concertului de Mozart de solista serii, soția unui înalt oficial. Mi se cere părerea? Aș spune mai degrabă că mi se impune: „Nu-i așa că a fost grozav?...“ Dacă sunt un ipocrit bine-crescut, care crede cu evlavie în virtuțile și competențele establishmentului, atunci mă extaziez, în desăvârșită armonie cu entuziasmul interlocutorului, fără să mă gândesc nici o clipă că, prin vreo remarcă critică, aș putea sta în calea fericirii lui.

Dacă însă mă-ncred în propria mea ureche, îmi aduc imediat aminte de învățăturile lui Josef Hofmann. Printre sfaturile date pianiștilor era și acela de a boicota concertele proaste, pentru că, spunea, asistând la ele contribui la scăderea nivelului general al vieții muzicale...

„Meritul“ și gusturile epocii

Cine vorbește despre succes, plăcere și eșec va vorbi mai devreme sau mai târziu despre glorie, frustrare și invidie. Deseori te simți frustrat pentru că, pasămite, nu ești recunoscut: nu ocupăm, vezi Doamne, locul pe care-l merităm, de vreme ce e mereu ocupat dinainte de alții. Cu alte cuvinte: „Dați-vă jos de acolo, ca să mă instalez eu!“

Ideea însăși de merit e destul de neclară. Dacă, în calitate de „neoplatonician“, cred fără ezitare că meritele, mari sau mici, există *în absolut*, nu-i mai puțin adevărat că încercările de a stabili o măsură de evaluare a lor care să fie acceptabilă pentru cei mulți nu duc la nimic bun; sunt încercări absurde, și deci sortite eșecului.

În plan individual, tentativele de acest fel nu conduc decât la supraestimări sau frustrări. Ridicat la rangul de principiu-cheie al vieții politice și economice, efortul de a calcula meritul fiecăruia în monedă bătută poate conduce, în plan colectiv, doar la un surplus de corupție: cei numiți de stat pentru evaluarea neevaluabilului au aerul să creadă sincer că summum-ul meritului se află, prin definiție, de partea celui ce poate oferi mai mult decât ceilalți. Un om care nu duce lipsă de nimic, și mai ales are tot ce-i trebuie ca să-i ospăteze, *să-i servească* cum se cuvine pe membrii oricărei comisii, nu este oare, grație chiar situației lui, un om de ispravă?

Cititorul poate rămâne sceptic în fața părerilor mele. Ascund ele vreo greșală? Vă aduc aminte că vin dintr-o țară în care, la școală, l-am auzit pe diriginte spunând: „Românii care nu iau niciodată mită se împart în trei categorii:

cei deja morți,
cei încă nenăscuți și
cei cărora nu li se dă.“

De multe ori, locul fiecăruia e destul de limpede stabilit. Cine nu are nimic de spus e ridicat în slăvi. Un altul, care e inventiv cât încapă și care, „deci“, „ar merita“ să devină celebru, trăiește în anonim. În acest gen de situații, nu e greu de ghicit cine pe cine invidiază.

Cuprins

La ce e bun publicul?	5
A te recunoaște în alții	9
„Meritul“ și gusturile epocii	10
Succese și confuzii	14
Două mituri recente	16
Optimismul lui Cioran	17
Eroi sau martiri?	20
RFI și vocea disidenței	21
Bucuriile celebrității	23
Avantajele imposturii	24
Despre dorința de a fi lăudat	25
Exerciții de amor propriu	28
Toți împotriva unuia singur	31
Arta pe ultimul ei drum	33
Un început de teorie a ciudei	34
Ambiția noului și a noutății	35
Glorie prin procură	37
Elogiu funebru: portretul unui orgolios	38
Mândria de a te simți imitat	43
De la plagiat la omagiu	44
Un interludiu: despre paradoxuri	46
La sursa invidiei	47
Omagii patriarhilor – elogi tinerilor	52

Ticurile ambiției – ticurile invidiei	56
Între normalitate și geniu	57
Project Gutenberg	59
Teoria și practica delațiunii	62
Ambiția universalității	71
Ambiții umanitare	73
Ambiția fulgului	74
Ambiția de a spune adevărul	74
Ingratitudine și promisiuni deșarte	76
Despre adevăr, bine și frumos:	
ambiția de a stabili o ordine	80
Geniu și eșec	83
Geniul confruntat cu invidia	84
Întâietatea în știință	85
Premii și proprietăți literare	87
Despre stima și admirația reciprocă	89
Invidie și milă	91
Chivernisiți și totuși ratați	93
De la pasul de găscă la <i> votum separatum </i>	95
Despre dorința de a-i fi pe plac lui Vodă	100
Arta scuzei și ambiția indolenței	103
Beteșugurile în slujba reușitei	104
Invidie versus orgoliu	105
Spiritul de revanșă	109
Despre „dreptatea socială“	110
Elogiul vanității: o tipologie a egoismului	112
O întâlnire între vanitate și orgoliu	121
Mozart și Salieri	122
Nonconformismul dispărut	138
Orgoliu și sinucidere	139
Pacea sufletească...	141
...Și dușmăniile ideologice	143
„Dumnezeu mă preferă“	145
J.S. Bach în vizită la regele Frederic II al Prusiei	146

Despre prietenie	154
Ambiția de a te exprima	156
Ambiții feminine	161
Civilizația minciunii	167
Triumful fraudei	169
Despre corupție	170
Despre establishment	171
Stalin și muzica	183
Dorința de a muri la țanc	185
Mitul artistului	187
Despre „profesioniști“	188
Iluzia eternității	193
„Unii au noroc“	195
Carierism, glorie, indiferență	197
Consolări și consolațiuni	201
Colți lungi	202
Aparența puterii	203
Elogiul aparenței	206
Elogiul monarhiei absolute	207
Sabbioneta	209
În chip de concluzie: invidie și vanitate	210
Epilog	211